
Journalismikritiikin symposium

Uudet viestimet ja viestintäjärjestelmät myllertävät koko viestinnän kenttää ja sitä koskevaa ajattelua. Mutta on useita perus- tai ikuisuuskyseksiä, jotka eivät ainakaan toistaiseksi ole menettäneet merkitystään ja ajankohtaisuuttaan, kuten kysymykset journalismin luonteesta, journalismikritiikin perusteista, julkisuuden rakenteistumisesta tai sanomalehden "olemukselta".

Näiden peruskysymysten ympärille rakentuu myös lehtemme tämän numeron kirjallinen symposium.

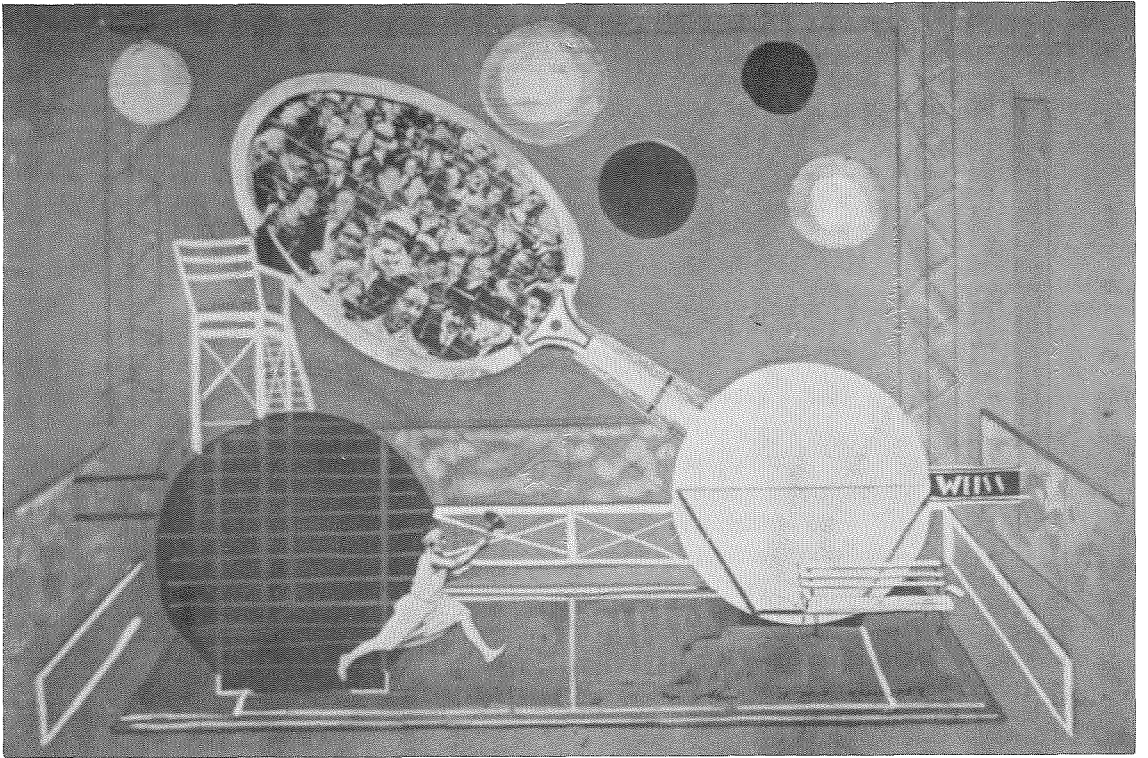
Yhden konkreettisen sysäyksen kirjallisen symposiumin järjestämiseksi antoi Tarmo Malmbergin hiljattain ilmestynyt raportti **Journalismikritiikki**, joka on kokoava katsaus erityisesti journalismia käsittelevään ajatteluun ja tutkimukseen suomalaisessa viestintätutkimuksessa 1960-luvulta lähtien.

Kirjalliseen symposiumiin lehti kutsui ne tutkijat, jotka ovat Malmbergin arvioivan katsauksen kohteena ja jotka omalta osaltaan ovat muokanneet suomalaisia journalismikäsitteitä.

Toinen osa symposiumista koostuu toimittajien puheenvuoroista. Toimittajia kutsuimme esittämään arvioita erityisesti tieteellisen journalismikritiikin merkityksestä journalismin tekijän näkökulmasta. - Symposiumin aloittaa Tarmo Malmberg omalla yhteenvedonomaisella puheenvuorollaan.

Journalismia ei olisi ilman journalisteja. Journalisteja tässä maassa on koulutettu vuodesta 1925 lähtien eli 60 vuoden ajan. - Tiedotustutkimus-lehti luo katseen taakse- ja eteenpäin journalismin peruskysymyksiin myös näissä merkeissä.

Leena Paldán

Journalismi, kritiikki, tiede

Tämän tarkastelun lähtökohtana on toisaalla (Malmberg 1984a) esittämäni käsitys journalismista, sen kritiikistä ja sitä tutkivasta tieteestä. Tarkoitukseni on sekä kerrata tiivistetysti jo sanomaani että kehittää sitä eteenpäin. Teen sen kolmivaiheisesti eli käsittelen kutakin näistä kysymyksistä erikseen suhteellisen itsenäisinä kohteina. Sitä ennen perustelen yleiseltä tasolta lähtien itse menettelytavan.

Maailmaan kuuluu monia asioita, joihin tästä syystä voimme oikeutetusti liittää ominaisuuden "olla (olemassa)". Toisin sanoen juuri sen nojalla, että jokin on, voimme myös perustellusti väittää sen olevan. Kun puhumme esimerkiksi journalismista, oletamme että se on olemassa. Jollemme tekisi niin, puheemme olisi varsin outoa. Jos journalismi kuitenkin on, kysymyksen muodostaa, mitä se on. Meidän tulee siis kyetä mahdollisimman hyvin erottamaan se niistä ilmiöistä, jotka eivät ole journalismia. Tämä on seuraavassa mielessä perustavan tärkeätä. Mikäli emme kykene tekemään eroa journalismin ja ei-journalismin välillä, emme myöskään täsmällisesti ottaen tiedä, mihin käyttämämme termi "journalismi" viittaa. Voimme toki

siitä huolimatta käyttää termiä oikein, muttemme tietoisesti vaan intuitiivisesti. Tieteen tehtävänä, näin oletan, on kuitenkin saattaa tietoiseksi tai tiedostetuksi se, mikä on vasta ehkä intuitiivisesti tuttua. Journalismin tapauksessa tämä koskee sitä, minkälainen kaikista muista mahdollisista olioista erottuva olio se on.

Kun jokin on ja pystymme -spontaanisti tai hallitusti - tietämään mitä se on, harjoitamme aina myös kritiikkiä. Tämä tarkoittaa, että hallitsemme niitä kriteereitä tai määreitä, joista kyseisen olion ominaislaatu koostuu, ja niiden varassa kykenemme myös erottamaan sen hyvän tapauksen huonosta. Jos esimerkiksi tiedämme, mitä journalismi on, voimme myös erottaa hyvän journalismin huonosta, koska edellinen tapaus täyttää tai toteuttaa sen kriteereitä ja määreitä paremmin kuin jälkimmäinen. Tämä on mahdollista koska käsityksemme oliosta (kuten journalismista) on samalla arvottavaa: se sisältää hyvän olion käsitteen tai idean. Kritiikki on tämän käsitteen tai idean eksplikointia. Journalismin tapauksessa se kohdistuu luonnollisesti siihen, minkälaisia kriteereitä tai määreitä voimme perustellusti antaa hyvälle journa-

lismille.

Sitä, mikä on, voidaan kritikoida monin tavoin, koska kritikoita on lukuisia tyyppejä. Esimerkiksi journalismia kritikoivat yhtä hyvin sen käyttäjät, tekijät kuin tutkijatkin. Jokainen näistä kritiikkityyppistä on itsessään pätevä mutta myös erityinen. Kiinnostuksen kohteena on tässä lähinnä tiede, so. tieteellinen journalismikritiikki. Sen edellytyksenä on - kuten todettu - itse kohteen mahdollisimman hyvä tiedostus eli vastaaminen kysymykseen, mitä journalismi on. Ja jos journalismi on, kysymykseen vastaaminen on journalismitiedettä. Se on toki paljoka muuta (kuten yleensä ihmistiedettä, yhteiskuntatiedettä tai tiedotusoppia), mutta niin pitkälle kuin journalismi on oma erityinen olionsa, se on myös ja käsitteellisesti ensisijaisesti tiedettä journalismista. Näin sillä edellytyksellä, minkä oletan, että kunkin erityistieteen suhteellinen itsenäisyys on sidoksissa sille erityiseen kohteeseen, käsitimmepä tämän sitten niin sanotusti alue- tai aspektiloo-gisesti.

Mitä journalismi on?

Kysymys ei ole suinkaan triviaali. Esimerkiksi kahdessa tuoreessa tiedotusopillisessa sanakirjassa (O'Sullivan ym. 1983; Watson & Hill 1983) ei ole ollenkaan hakusanaa "journalismi". Tilanne on hieman analoginen, jos sosiologian sanakirjasta ei löytyisi termejä "luokka" ja "valtio" tai kirjallisuustieteen sanakirjasta "proosaa" ja "runoutta". Esimerkki ei ole myöskään etsimällä etsitty. Kyse on lähinnä siitä, ettei journalismi tiedotusopin hallitsevassa itseymmärryksessä ole keskeinen ongelma eikä niin muodoin myös-

kään käsitteellistävän tiedostuksen kohde. Tätä kuvaa tutkimukseni yksi tulos: 1960-luvun lopun jälkeinen suomalainen tiedotusopillinen tutkimus sivuaa ja käsittelee journalismia, mutta sen perusteella on vaikeata - jollei mahdotonta - päästä perille, mitä journalismi jostain muusta sille lähisukuisesta ilmiöstä erottavana on. Siinä ei toisin sanoen erotella käsitteellisesti olioita kuten viestintä, massaviestintä (joukkotiedotus) ja journalismi. Näin ollen ei ole myöskään itsestään selvää, missä täsmällisessä mielessä esimerkiksi niin kutsuttu "suuri suomalainen journalismikeskustelu" käsittelee journalismia eikä jotain muuta ilmiötä tai oliota (kuten tiedettä, objektiivista todellisuutta, pääomaa tai yhteiskunnallista emansipaatiota).

Näin ei tiedotusopissa ole aina ollut. Yksi saksalaisen sanomalehti- ja sen eräänlaisen perinteenjatkajan **Publizistik**-tieteen keskeisiä tutkimuskohteita oli ainakin 1920-luvulta 1960-luvulle, jolloin Groth laski käsistään 30 vuoden työn tuloksena mammuttiteoksensa **Die unerkannte Kulturmacht**, journalismi erityisenä massaviestintätyyppinä. Tätä tutkimusperinnettä ei saksalaisen kieli- alueen ulkopuolella enää juurikaan tunneta (poikkeuksen tekevät ehkä romaaniset maat kuten Espanja; vrt. Moragas 1981) saatika arvos-teta, millä on ollut tiedotusopillisen tiedon edistymisen kannalta omat haittavaikutuksensa. Oletan kuitenkin, kuten olen tehnyt tämän tarkastelun lähtökohtana olevassa työssäni, että tämä perinne sisältää juuri sen kaltaisia positiivisia tuloksia, joiden avulla voidaan vastata nykytiedotusopin itseymmärryksen kuvattuun dilemmaan, journalismitutkimukseen ilman erottelukykystä journalismikäsitettä. Selvännän seuraavassa omaa välittävää ratkai-

suuritusnäitä.

Lähtökohtani muodostaa seuraavanlainen 'syvyysontologinen' viestintäkäsitys, jonka olen toisaalla (Malmberg 1985a) esitellyt laajemmin mutta osin myös eri painotuksin. Sen tieteenfilosofisena ratkaisuna on - mikä selvyuden vuoksi todettakoon - viestinnän erilaisten ontologisten tasojen erottelu. Tässä suhteessa se on sukua sille filosofian ja tieteen traditiolle, joka Hegelin (1812-16), modernin hengentieteen (Hartmann 1933), fenomenologian (Gurvitch 1950), strukturalismin (Lévi-Strauss 1958), marxismin (Lukács 1972) tai tieteenrealismin (Bhaskar 1979) mainittujen vaihtoehtojen mukaisesti sitoutuu maailman käsitteellistämiseen monikerroksisena, ikään kuin syvyyteensä avautuvana tai sen perustamana oliona. - Täsmennys tai lukuohje olisi tarpeeton, ellei tiede-, viestintä- ja journalismikäsitteistä olisi menneissä keskusteluissa tulkittu niin kohdetaan vastaamattomalla tavalla kuin turhan toistuvasti ja uppinniskaisesti on saatettu menetellä (tämäntyyppisen keskustelun kysymyksenasetteluista ks. esim. Malmberg 1984b).

Kuvaan sitä, mitä journalismi on, kolmena tasona, joita Hegeliä mukaellen kutsun olemusmääreiksi, ilmenemismuodoiksi ja toteutumistavoiksi. Ne ovat tasoja, koska oletan niiden olevan jossain mielessä ontologisesti itsenäisiä. Vain yhdessä ne muodostavat kuitenkin journalismin eli ne ovat itsenäisiä suhteellisesti, so. suhteessa toisiinsa. Perinteinen nimitys tällaiselle olion rakenteelle on luonnollisesti "dialektinen". Journalismin luonteen määrittäminen on näin dialektista.

Olemus on se, mikä pysyy muuttumattomana muutoksissaan.

Muodollisessa mielessä se on siis ahistoriallinen: kaikissa mahdollisissa maailmoissa ja kaikkina mahdollisina aikoina journalismilla on jokin sille erityinen identiteetti. Jollei sillä olisi, kyse ei olisi journalismista vaan jostain toisesta ilmiöstä. Eri asia sen sijaan on, kuinka hyvin pystymme tunnistamaan tämän journalismin olemuksen tai muodollisen identiteetin. Olemusmääreiden tehtävänä on vastata tähän kysymykseen.

Työssäni lähdin siitä, että sanomalehti on journalistinen ilmiö ja että se, mikä tekee sanomalehdestä sanomalehden, tekee siitä myös journalistisen ilmiön. Grothin (1960, 101-257) sanomalehden määrittästä seuraten esitän näin, että journalismi on syklisesti (periodisesti) uudestaan tuotettua, sekä universaalialueellista että ajankohtaista asiaa sisältävää ja julkista tekstiviestintää. Vain yhdessä nämä määreet identifioivat journalismin, sillä erikseen ne voivat kuulua moniin muihin ei-journalistisiin viestintäilmiöihin. Kysymys journalististen ja ei-journalististen massaviestintäilmiöiden erosta onkin epäilemättä tärkeimpiä tiedotusopin teoriassa.

Olemuksen ilmeneminen tarkoittaa niitä eri muotoja, joita jokin sama voi saada. Esimerkiksi journalismi on ilmennyt tähänastisessa historiassaan lähinnä kolmena massaviestintävälineenä, jotka ovat sanomalehti, radio ja televisio (molemmat viime mainitut yleisradiotoiminnan mielessä). Sanomalehti, radio ja televisio ovat monessa suhteessa erilaisia välineitä, mutta se, mikä niissä on kiinnostuksemme kannalta tärkeällä tavalla samaa, on niiden journalistisuus. Vaikka esimerkiksi televisio on mekaanisesti tuotettuna liikkuva kuva oleellisesti elokuvaa,

niin elokuvateatterielokuvasta sen erottaa leimallisesti sen journalistisuus (vrt. esim. Malmberg 1983a). Toisaalta radiota teknisenä välineenä voidaan käyttää lukuisin tavoin, joista ainoastaan yleisradio-toiminnassa se ilmenee journalistina.

Koska olemus on eri asia kuin sen ilmeneminen, se voi periaatteessa saada lukuisia historiallisia muotoja. Massaviestinnän kehitys voi hyvinkin johtaa siihen, että nykymuotoiset sanomalehti, radio ja televisio häviävät kokonaan. Se ei kuitenkaan vielä välttämättä merkitse sitä, että journalismi kuolisi. Se saattaa ainoastaan vaihtaa empiiristä ilmiösuaan.

Olemuksen ilmeneminen toteutuu tai aktualisoituu, kun siitä tulee yhteiskunnassa ja kulttuurissa myös tosiasiallisesti vaikuttava voima. Journalismi on ollut sitä 1600-luvun alusta lähtien, jolloin sanomalehti syntyi, eivätkä mitkään nykyiset ajan merkit viittaa siihen, etteikö se myös säilyttäisi tätä luonnettaan tulevaisuudessa. Journalismi tuntuu päinvastoin olevan niin kiinteästi kapitalistiseen, moderniin, teolliseen yms. yhteiskuntaan ja kulttuuri-kauteen kuuluva ilmiö, että vain radikaalisti toisenlainen maailmanhistoriallinen aikakausi voisi tehdä siitä inaktiivin ja panna sen niin sanotusti viralta. Mikäli sen sijaan erilaiset tieto-, jälkiteollisesta tai -modernista yhteiskunnasta puhuvat aikalaisanalyysit (niiden yhteenvetona ks. esim. Lyotard 1979) pitävät paikkansa, näyttäisi pikemminkin siltä, että journalismin tapaiset massaviestintäilmiöt tulevat yhä hallitsevammiksi.

Olemuksen ilmeneminen voi myös jäädä toteutumatta, ellei ole jotain historiallista subjektia, joka suorittaa tämän realisoinnin.

Havainnollisin ja tutkituin esimerkki journalismin historiasta on tietysti sanomalehti, joka läpi uuden ajan on todellistunut erilaisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen subjektin kautta. Tästä näkökulmasta journalismin kuoleman välttämättömänä edellytyksenä olisi, ettei sen olemus eivätkä ilmenemismuodot vastaisi enää minkään historiallisen subjektin toimintatarvetta.

Lyhyt vastaukseni kysymykseen, mitä journalismi on, sisältää siis kuvatun kolmitasoisen ontologian. Kyse on tilametaforasta, jonka mieli on siinä, että olemus on ilmenemistä primaarimpi ja nämä molemmat toteutumisen ehtoja. Suhde niiden välillä ei ole historiallinen vaan looginen tai transsendentaalinen, niin että edellinen on aina jälkimmäisen mahdollisuuden välttämätön, muttei vielä riittävä, ehto. Sama voidaan ilmaista sanomalla, että niiden suhde on dialektinen. Toisin sanoen vain toisensa edellyttävänä ja toisiinsa liittyvinä ne tuottavat journalismin sinä, mitä se on.

Kiinnitän tämän jakson päätteeksi huomiota vain yhteen keskeiseen pulmaan. Se, että olen edellä samastanut journalismin ja sanomalehden olemusmääreet, on ongelmallista. Sitä ei esimerkiksi Groth (1962, 180-217) tee vaan erottaa journalismin laajassa sekä suppeassa (varsinaisessa) mielessä. Edellinen vastaa suunnilleen omaa ratkaisua, kun sen sijaan Groth pitäytyy jälkimmäiseen kantaan. Hän (mt., 209) näet katsoo, että journalistin "maailmana on tosiasioden maailma", jolloin journalismin ytimenä on objektiiviseen todellisuuteen kohdistuva ajankohtainen faktajournalismi (vrt. mt., 210). Grothin kanta ei ole minusta kuitenkaan sikäli johdonmukainen, että hän

hyväksyy journalismiksi myös mieli-
pidekirjoittelun (esim. taidekriitiikin)
ja fantasioivan kuvantuottamisen
(ilmeisesti pilakuvat) (ks. mt.,
212-213). Mutta mikäli tämä pätee,
journalismin ajankohtaisuuteen
(vrt. kantasanaa *jour*, päivä) liittyy
oleellisesti myös universaalisuus,
joka eri journalistisissa massa-
viestintävälineissä voi toteutua
eri tavoin. Kysymyksestä on aika-
naan käyty laajaa keskustelua (vrt.
mt., 191-206). Joka tapauksessa
se on mitä tärkein sisällöllinen
ongelma, jonka suhteen ratkaisuni
ei ole mitenkään kiistaton.

Miten kritikoida journalismia?

Se, mitä journalismi on, on edelly-
tettynä sen kritiikissä. Vain jos
journalismi on jotain, on mieltä
väittää, ettei sen tulisi olla jotain
muuta. Jokainen journalismi-
kritiikkikäsitelmä sisältää näin oman
ontologiansa. Sen ei tarvitse olla
journalismisspesifi, kuten se on
vain harvoin hallitsevassa tiedotus-
opillisessa itseymmärryksessä, mutta
tavalla tai toisella sen on kuitenkin
käsitteellistettävä journalismin
oma alue. Jollei se niin tee eli
jollei se pysty sanomaan mitään
siitä, mitä journalismi on, se on
jonkin muun asian kuin journalismin
kritiikkiä, so. se ei täsmällisesti
ottaen kuulu journalismikritiikin
alueeseen. Se voi olla esimerkiksi
yleistä yhteiskunta- tai massa-
viestintäkritiikkiä. Ne ovat sinällään
päteviä ja legitiimejä kritiikki-
muotoja; niiden kohde ja looginen
rakenne ovat vain toista kuin jour-
nalismikritiikissä.

Jos journalismi on monitasoinen
ilmiö, sen kritiikillä on ilmeisesti
useita tyyppisiä tai muotoja. Työs-
säni olen kuvannut niitä tavallaan
sekä alueittain että aspekteittain
(alustavana yrityksenä perustella

tätä systematiikkaa ks. myös
Malmberg 1985b). Luonnehdin seu-
raavassa näitä molempia puolia.

Journalismi on ensinnäkin her-
meneuttisessa yleismerkityksessä
tietynlaisia tekstejä, so. esineitä
jotka on tehtävä jotta niitä voi
lukea tai vastaanottaa. Näitä ovat
esimerkiksi sanomalehti juttuineen
tai televisio yksittäisine ohjelmi-
neen. Säännöllisesti ilmestyvä
tai syklisesti yhä uudestaan tuotet-
tuna journalistinen teksti on kuiten-
kin seuraavassa mielessä omalaatuinen.
Elokuvateatterielokuva tai
kaunokirjallinen teos on aina vain
yksittäinen itsenäinen teos, kun
sen sijaan mikä tahansa journalisti-
nen erillisteksti (juttu, ohjelma)
on olemassa ainoastaan sanoma-
lehden ja yleisradiotoiminnan koko-
naisuuden osana, mikä myös mää-
rittää oleellisesti sen luonnetta.
Journalistinen erillisteksti on siis
aina sidottu synkronisesti moniin
muihin erillisteksteihin ja diakroni-
sesti koko siihen sanomalehden
ja yleisradiotoiminnan jatkuvuuteen,
jonka säännöllinen ilmestyminen
ja syklisenä toistuva ohjelmisto
pitävät sisällään. Näin journalismi
kokonaistekstinä on aina enemmän
kuin osansa, mikä myös ongelmal-
listaa sen tekstikritiikkiä. Yksin-
kertaistetusti on kyse siitä, että
erillisen tekstin tai tekstiosan
kritiikki ei ole sama asia kuin
journalistisen kokonaistekstin kri-
tiikki. Jälkimmäinen on taas
kahdessa - sanoisimmeko sekä
käytännöllisessä että teoreettisessa
- mielessä mitä pulmallisinta.
Ensinnäkin pelkästään yhden
sanomalehden lukeminen alusta
loppuun on aikaa vievää; toiseksikin
journalistiset kokonaistekstit ovat
periaatteessa päättymättömiä ja
sikäli tulevaisuuteen avautuvia.

Tekstikritiikki on edelleen toinen
asia kuin niiden toimintojen tai

käytäntöjen kritiikki, joiden kautta journalistiset tekstit syntyvät ja ne luetaan tai vastaanotetaan. Tekstien muodolliseen syntymiseen tarvitaan journalisteja (toimittajia, ohjelmantekijöitä), ja jotta ne myös tosiasiallisesti aktualisoituivat teksteinä, niillä on oltava lukijansa (kuuntelijansa, katsojansa). Myös näitä voidaan ja tulee kritiikoida. Tämän kritiikin lähtökohtana on puolestaan journalistisen työn ja lukemisen (laajassa mielessä) oma erityisyys, joka rajaa kritiikin pätevyysaluetta. Esimerkiksi kun journalistinen teksti on journalismia vain säännöllisesti ilmestyvänä, ei voi vaatia että se ilmestyisi epäsäännöllisesti (vaikkapa vain silloin kun sattuu olemaan tähdelistä asiaa), tai kun se on aina enemmän tai vähemmän muhkea, tietosanakirjan tapainen universaaliteksti, ei ole järkevää ajatella, että ideaalilukija kahlaisi sen säännöllisesti alusta loppuun.

Teksti- ja käytäntökritiikillä on oma suhteellinen itsenäisyytensä, jota journalismin olemusmääreet, ilmenemismuodot ja toteutumistavat rajaavat. Sama pätee viimein siihen yhteiskunta- tai kulttuurikritiikkiin, jossa journalistiset tekstit ja niitä tuottavat ja uusintavat käytännöt asetetaan kokonaishistoriallisiin yhteyksiinsä. Kyse ei ole siitä, etteikö journalististen tekstien ja käytäntöjen kritiikki olisi itsessään yhteiskunnallista ja kulttuurista; ainoastaan siitä, että tässä kritiikkityypissä välittömänä kohteena on journalismin ja historian, so. tiettyjen historiallisten kokonaissubjektien suhde. Tällaisina subjekteina voidaan ymmärtää esimerkiksi tuotantovoimat, järjestelmien liike, valtio tai (suppeassa mielessä) erilaiset kulttuuri-instituutiot.

Edelliset ovat journalismikritiikin

alueita siinä mielessä, että niillä on jokaisella oma kysymyksenasettelunsa. Niihin kaikkiin liittyy kuitenkin yhteisiä ongelmia tai aspekteja. Koska on kyse journalismikritiikistä, ne saavat perustelunsa journalismin erityisestä viestinnällisestä luonteesta. Tämä edellyttää luonnollisesti tiettyä viestintäteoriaa, joka on tässä tilan puutteen vuoksi vain oletettava ilman kehittelyä (ks. erit. Malmberg 1984a & 1985a). Erotan näin pelkästään luettelonomaisesti seuraavat journalismikritiikin aspektit.

Journalismi on tietoa maailmasta, joten sitä voidaan arvioida tämän pätevyuden nojalla. Koska journalistinen teksti on monimuotoinen, siihen sisältyy varsin erilaisia tietosisältöjä. Journalismikriittisen tietoteorian on kyettävä tai vähintäinkin pyrittävä käsittelemään ja arvioimaan niitä kaikkia. Toiseksi journalismi ilmentää aina joitakin arvoja, joten sen kritiikillä on oltava arvoteoreettinen tai aksiologinen ulottuvuutensa. Ongelman muodostaa se, mistä nämä journalismin arvot saadaan tai johdetaan. Kolmanneksi journalismi liittyy praktiseen toimintaan, joka edellyttää normeja. Ne voivat olla eriasteisesti yleisinhimillisiä tai kulttuurisia, mutta niiden on myös vastattava journalismin omaa luonnetta. Neljänneksi journalistiset tekstit ovat erityisiä aistimellisia esineitä omine esteettisine ominaispiirteineen, joten journalismikritiikillä on oltava estetiikkateoriansakin (sanan laajassa, ei ainoastaan taiteeseen viittaavassa mielessä). Viidenneksi journalismi on vain, koska sillä on omat lukijansa, ja sen kritiikki on sidottu myös näiden tosiasialliseen lukutaitoon. Tätä voidaan kutsua journalismikritiikin hermeneuttiseksi aspektiksi. Viimein

journalismi on luonnollisesti yhteiskunnallista tai kulttuurista, mikä sitoo sen yhtä hyvin tieto-, arvo-, normi- kuin esteettistä ja hermeneuttistakin luonnetta. Myös tämä yhteiskunta- tai kulttuuriteoreettinen aspekti sisältyy journalismikritiikin eri alueisiin.

Teksti-, käytäntö- ja kulttuurikriittiset alueet niihin sisältyvine tieto-, arvo-, normi-, estetiikka-, hermeneutiikka- ja yhteiskunta-teoreettisine aspekteineen määrittävät näin journalismin olemusmääreiden, ilmenemismuotojen ja toteutumistapojen konkretisoimina sen kritiikin kokonaisuutta. En toki väitä, että näin esitetty kokonaisuus on koko asia. Katson kuitenkin, että sillä on riittävästi kuvaus- ja selitysvoimaa, kun tehtävänä on jäsentää ja arvioida vaikkapa olemassaolevaa journalismikritiikkiä. Oletan siis, että sen pohjalta on mahdollista harjoittaa ainakin alustavassa mielessä kokonaisvaltaista journalismikritiikin sekä analyysiä että kritiikkiä. Annan tästä joitakin esimerkkejä.

Journalismikritiikkiä harjoittavat omalla tavallaan kaikki, jotka ovat jollain tavalla tekemisissä journalismin ja sen tuotteiden kanssa. Kritiikin alueet, aspektit kuin myös sen ilmenemismuodot vain vaihtelevat. Toimittajan kohteena saattaa olla ainoastaan edellispäivän juttu ja siihen johtanut välitön toiminta tai käytäntö. Ehkä juttu on tullut huonosti kirjoitetuksi tai siihen ei ole saanut riittävästi taustaineistoa; ehkä on ollut arvo- ja normiristiriitoja esimiesten kanssa. Lukijaa saattaa kismittää lehden kanta johonkin kysymykseen tai se, ettei urheilua ole taaskaan uutisoitu riittävästi; ehkä hän harmitsee jo jonkin muun lehden tilaamista. Journalistitutkijan kohteena puolestaan voi olla vaikka jonkin

maan koko sanomalehdistön historia. Jotta hän voi tutkia sitä, hänenkin on oltava kriittinen. Hänen on osattava esimerkiksi erottaa sanomalehti ei-sanomalehdestä, sen erilaiset historialliset ilmenemismuodot ja periodit toisistaan, onnistunut journalistinen tuote epäonnistuneesta jne.

Tieteellinen journalismikritiikki on aika ajoin kiihvastakin, kuten ns. "suurella suomalaisessa journalismikeskustelussa" (vrt. esim. Hemánus & Pietilä 1982). Senkin pätevyyttä pystymme arvioimaan esittämäni journalismikritiikkikäsitetyksen avulla, minkä olenkin tehnyt suhteellisen laajasti mainitussa työssäni.

Tunnetun kiistakysymyksen tähän keskustelussa muodostaa se, onko journalismi - joko kokonaan tai ensisijaisesti - tietoa maailmasta vai sosiaalista vuorovaikutusta. Kysymyksenasettelu on kuitenkin seuraavissa mielissä sekä virheellinen että yksipuolinen. Ensinnäkin journalismi on ensisijassa journalismia, ei tiedettä eikä yhteiskunnallista organisoitumista. Mikäli tätä ei hyväksytä, journalismilla ei ole mitään viimemainituista eroavaa identiteettiä, so. sitä ei ole olemassa itsenäisenä ilmiönä. Näin ei voi myöskään olla mitään erityistä journalismikritiikkiä, koska kritiikki edellyttää kohteensa olemassaolon. Toiseksi tieto ja yhteiskunnallisuus ovat journalismin aspekteja, eivät koko journalismi. Kumpikaan niistä ei ole ensisijainen, koska ne molemmat (lukuisten muiden aspektien kanssa) tarvitaan. Ns. objektiivinen joukkotiedotuskäsitys ja uuden journalismin teoria ovat siten molemmat omalla tavallaan yksipuolisia. Toisin sanoen niiden adekvaatti kritiikki edellyttää selaista journalismikritiikkikäsitystä,

joka voi osoittaa niille suhteellisesti pätevän paikan kokonaisuudessaan. Ymmärtääkseni esittämäni journalismikritiikkikäsitys täyttää tämän ehdon.

Kuinka tehdä tiedettä journalismista?

Journalismia käsittelevän tieteen ehtona on, että journalismi on ja että me myös - vähintään esiteoreettisesti tai intuitiivisesti - tiedämme mitä se on. Edellinen puoli määrittää kohteen tieteeseen nähden autonomista olemassaoloa, jälkimmäinen sen praktista syntytaustaa. Ihmistieteissä nämä puolet kietoutuvat seuraavassa mielessä omalaatuisella tavalla toisiinsa. Heti kun journalismi historiallisena ilmiönä syntyy tai - käsillä olevan tarkastelun termein - sen olemus ilmenee toteutuvana, ihmiset tietävät mitä se on, koska he osaavat tehdä journalistisia tekstejä ja käyttää niitä. Tämä tietämys ei ole käsitteellistä tai teoreettista tiedettä vaan käytännöllistä tietoa, joka on tieteen edellytyksenä. Nimittäin jollei journalismi olisi jo käytännöllisesti olemassa, ei se voisi myöskään muodostua tieteen kohteeksi. Tämä merkitsee kuitenkin myös, että journalismiin kohdistuva tiede voi itsessään ilmetä monin tavoin toteutuvana, koska se voi kiinnittyä usealla tavalla journalismin praktiseen olemassaoloon ja siinä ilmenevään tietoon. Tämän todentaa tiedotusopin oppi- ja osana sitä journalismitieteen historia.

Journalismiin kohdistuvaa tieteellistä tutkimusta on ollut vähintäänkin 1600-luvun lopulta lähtien, jolloin ilmestyi ensimmäinen sanomalehteä käsittelevä akateeminen väitöskirja (vrt. Groth 1948, joka on laajin sanomalehtitieteen

historiikki). Tämä runsaat 200 vuotta pitkä tutkimusperinne sivuutetaan tiedotusopin - kovin harvoissa - oppihistorioissa yleensä vain maininnalla, mikäli sitä tunnetaan lainkaan, koska oletetaan tiedotusopin syntyvän vasta 1900-luvulle tultaessa. Suhde tähän 1900-luvun historiaankin on silti ongelmallinen. Ongelman muodostaa se, mitä tiedotusoppi tiedonalueena tai tieteenä oikeastaan tutkii, so. mikä on sen erityinen tutkimuskohde.

Kuten olen toisaalla (Malmberg 1979) esittänyt, tiedotusopin itseyttä ymmärrykseen sisältyy seuraava eräänlainen paradoksi: mitä lähemmäksi omaa aikaa tulemme, sitä vähemmän tiedotusopin tutkimuskohdetta määrittää sen erityinen massaviestinnällinen luonne. Tätä havainnollistavat saksalaisen sanomalehtitieteen, yhdysvaltalaisen massaviestintätutkimuksen (mass communication research) ja marxismin toisiaan seuraavat traditiot. Ensimmäisessä kohteena on tietty erityinen massaviestintäväline, toisessa välineiden erityisyydestä abstrahoitu massaviestintä yleensä, kun taas kolmannessa - tapauksesta riippuen - sen kaltaiset ilmiöalueet kuten luokkatietoisuus, yhteiskunnallinen tajunta tai kapitalistiselle yhteiskuntamuodostumalle ominainen kulttuuri (ideaalinen) uusintaminen. Koska saksalainen sanomalehtitiede ymmärtyy lisäksi lähinnä historiallisena reliktinä, ei ole outoa, että tiedotusopin hallitsevassa itseyttä ymmärryksessä tarkoittaa "puhuminen massaviestintätutkimuksesta useimmissa tapauksissa ja useimmissa maissa puhumista sosiologisesti tutkimuksesta" (Moragas 1981, 22). Vaikka tilanne 1980-luvun puolivälissä ei olekaan yhtä selkeä ja aukoton kuin 1960- ja 1970-

luvulla, tämä tosiseikka on aiheemme kannalta mitä huomionarvoisin. Tarkoitin yksinkertaisesti seuraavaa.

Jos journalismin tapaisten massaviestintäilmiöiden tutkimus on sosiologista, tiedotusoppi ei voi muodostaa mitään omaa erityistä tiedonaluettaan saatika tiedettään. Se on vain osa sosiologiaa tai yleistä yhteiskuntatiedettä, kuten 1970-luvulla oli usein tapana sanoa. Mutta mikäli tämä pätee, tiedotusoppi ei kohdistu journalismin kokonaisuuteen, ainoastaan sen yhteiskunnallisiin määreisiin. Tämänkään raja ei silti ole ongelmaton sen kannalta, mistä asiasta sosiologiaksi ymmärtyvä tiedotusoppi oikeastaan on tiedettä. Nimittäin jotta voimme tutkia journalismin yhteiskunnallisia määreitä, meidän pitää tietää mitkä ovat sen ei-yhteiskunnallisia määreitä. Jollei tätä erottelua pystytä tekemään, emme myöskään tiedä että journalismin väitetty yhteiskunnallisuus on juuri sen yhteiskunnallisuutta, koska se voi yhtä hyvin olla sen ei-yhteiskunnallisuutta. Toisin sanoen journalismin ja yhteiskunnan on oltava loogisesti (käsitteellisesti) toisistaan riippumattomia, jotta voimme tutkia niiden keskinäis-suhteita. Erilaiset vastaukset tähän tiedolliseen ja tieteelliseen kysymykseen hajauttavat myös tiedotusopin oppihistoriaa. Tarkasteluni päätteeksi kuvaan lyhyesti tätä hajontaa ja yritän antaa sille selityksen.

Tiedotusopilla on useammanlaisia tutkimusperinteitä (vrt. myös Malmberg 1982 & 1983b), mutta tässä riittää jako kahtia, välinespesifeihin ja ei-välinespesifeihin. Edellisellä tarkoitan tiedotusopillisia tiedonalueita, joiden keskiössä on jokin välineellisesti erityinen massaviestintäilmiö. Näitä tutki-

musperinteitä ovat ainakin sanomalehtitiede, elokuvatutkimus tai -tiede sekä radio- ja tv-oppi tai -tiede. Ensin mainittu on käytännössä suunnilleen kuollut, toinen kansainvälisestikin varsin vilkas ja kolmas jotain tältä väliltä. Jälkimmäisten tiedotusopillisten tiedonalueiden keskiössä on puolestaan jokin välineellisesti eriytymätön, massaviestintään yleensä liittyvä tai sitä sivuava ilmiöalue. Kuvaus pätee yhtä hyvin yhdysvaltalaiseen massaviestintätutkimukseen, marxismin moniin versioihin kuin - joskin ehdollisesti - niin sanottuun kulttuuritutkimukseenkin. Ne ovat kaikki edelleen suhteellisen laajoja tiedotusopillisia tiedeyhteisöjä ja -käsityksiä jäsentäviä perinteitä.

Yksikään edellä mainituista tutkimusperinteistä ei sinällään kohdistu journalismiin. Sanomalehtitiede pitää kuitenkin sisällään eniten aineksia siitä, mitä voisimme kutsua journalismitieteeksi. Siksi ei ole lainkaan yllättävää, että journalismitieteestä on puhuttu nimenomaan saksalaisella kieli-alueella, täsmällisemmin DDR:ssä (ks. Dusiska 1973; Blaum 1980). Sille on ilmeisesti oma selityksensä, joka liittyy yhtä hyvin saksalaisen ihmistieteen traditioon kuin modernin massaviestintätutkimuksen syntytaustaankin.

Jos jokin asia on, se voi myös olla tieteen kohteena. Tämän tapainen, tietyn erityistieteen tutkimuskohteeseen liittyvä tiedonintressi on tunnetusti luonteenomaista saksalaiselle ihmistieteelle 1800-luvulta lähtien. Sitä, mitä sanomalehti ja journalismi ovat, tutkitaan sanomalehtitieteen perinteessä ilmeisen vilkkaasti maailmansotien välillä, mutta niiden jälkeenkin se on osa **Publizistik**-tieteen keskeistä kysymyksenasettelua. Yhdys-

valtalaiselle ja kansainvälisesti laajentuvalle, toisen maailmansodan jälkeen saksalaisellekin kielialueelle juurtuvalle massaviestintätutkimukselle tällainen ongelma on kuitenkin pääsääntöisesti tiedollisesti tyhjä. Sen perustana on toisin sanoen poikkeava tieteenfilosofia, so. käsitys siitä mitä tiede voi maailmasta sanoa. Näin tiedotusopin pätevyysalueeseen ei kuulu vastata kysymykseen journalismin tapaisten ilmiöiden olemuksesta ja sen erityisestä olemistavasta vaan ainoastaan journalismin - lähinnä psykologisesta tai yhteiskunnallisesta - ilmenemisestä. Toki yksinkertais-tan, koska myös kyseinen tiedotusopillinen tutkimusperinne on sisäisesti hajautunut sisältäen omat essentialismin versionsa. Katson kuitenkin, että tämä on yksi välttämätön selitys sille, että journalismin erityisyyden ongelmallistava tiedekäsitys sisältyy saksalaiseen muttei hallitsevaan yhdysvaltalaiseen tiedotusopilliseen perinteeseen.

Nämä selitystekijät eivät ole luonnollisestikaan vain tiedotusopin sisäisiä, sillä se mikä on tiedotusopin sisällä tulee sinne myös ulkoa, sen praktisen tavan kautta jolla moderni - journalistinen ja ei-journalistinen - massaviestintä on kehittynyt. Tämä liittyy ymmärtääkseni siihen massaviestintävälineiden niin sanottuun integroitumiseen tai yhteenkietoutumiseen, josta esimerkiksi Oskar Negt ja Alexander Kluge (1972) ovat puhuneet näiden välineiden liittona (Medienverbund) tai Dieter Prokop (1971) näiden välineiden sanomien erityisyydestä riippumattoman viihdeabstraktion syntymisenä. Suunnilleen samaa ajoi Habermas (1962) takaa aikoinaan kuvatessaan klassisen porvarillisen, rationaaliin keskusteluun perustuvan julkisuuden kuoleutumista 1900-luvulla. Voidaan

olettaa, että tämä journalismin ja ei-journalismin rajaa häivyttävä modernin massaviestinnän kehitys on myös kuvattua tiedotusopin hallitsevaa itseymmärrystä selittävä tekijä.

Huolimatta monista muodonmuutoksistaan 1600-luvulta tähän päivään journalismi on silti jotakin, mikäli se on olemassa. Ja mikäli tästä jostakin tulee olla tiedettä, se on ensisijaisesti tiedotusopin eikä jonkin muun ihmis- tai yhteiskuntatieteen tehtävänä. Toinen nimitys tälle tiedonalueelle voi olla journalismitiede. Termiä oleellisempaa on kuitenkin lopulta vain se, että journalismikritiikinkin on edellytettävä tämän tieteen mahdollisuus, jotta se voi puhua siitä mistä se haluaakin puhua, so. journalismista eikä jostain muusta asiasta.

Kirjallisuus

- BHASKAR, Roy. The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences. Brighton, The Harvester Press, 1979.
- BLAUM, Verena. Marxismus-Leninismus, Massenkommunikation und Journalismus: zum Gegenstand der Journalistikwissenschaft in der DDR. München, Minerva Publikation, 1980.
- DUSISKA, Emil (toim.). Wörterbuch der sozialistischen Journalistik. Leipzig, Karl-Marx-Universität Leipzig/Sektion Journalistik, 1973.
- GROTH, Otto. Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaft: Probleme und Methoden. München, Buchverlag Dr. Konrad Weinmayer, 1948.
- GROTH, Otto. Die unerkannte Kultur-macht: Grundlegung der Zeitungswissenschaft (Periodik). 1. Das Wesen des Werkes. (Länsi-)Berliini, Walter de Gruyter & Co., 1960.
- GROTH, Otto. Die unerkannte Kultur-macht: Grundlegung der Zeitungswissenschaft (Periodik). 4. Das Werden des Werkes/2. (Länsi-)Berliini, Walter de Gruyter & Co., 1962.

- GURVITCH, Georges. La vocation actuelle de la sociologie: (I) vers la sociologie différentielle & (II) antécédents et perspectives. Pariisi, Presses universitaires de France, 1968 & 1969 (1950).
- HABERMAS, Jürgen. Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Neuwied & (Länsi-)Berliini, Luchterhand, 1974 (1962).
- HARTMANN, Nicolai. Das Problem des geistigen Seins: Untersuchungen zur Grundlegung der Geschichtsphilosophie und der Geisteswissenschaften. (Länsi-)Berliini, Walter de Gruyter & Co., 1962 (1933).
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. Wissenschaft der Logik I-II. Werke 5 & 6. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1972 (1812-16).
- HEMANUS, Pertti & PIETILÄ, Kauko. Seitsemän erää journalismista. Tampere, Vastapaino, 1982.
- LEVI-STRAUSS, Claude. Structural Anthropology. Engl. Claire Jacobson & Brooke Grundfest Schoepf. New York, Anchor Books, 1967 (1958).
- LUKACS, Georg. Zur Ontologie des gesellschaftlichen Seins: die ontologischen Grundprinzipien von Marx. Darmstadt & Neuwied, Luchterhand, 1972.
- LYOTARD, Jean-François. La condition postmoderne: rapport sur le savoir. Pariisi, Minuit, 1983 (1979).
- MALMBERG, Tarmo. Mikä on tiedotusopin tutkimuskohde? Teoksessa MALMBERG, T. Viestintä ja kulttuuri: tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-81). Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:2/1981, s. 75-87 (1979).
- MALMBERG, Tarmo. The Premodern and Modern Tradition of Communication: Hermeneutical Thought and Communication Research. Teoksessa MALMBERG, T. Viestinnän teoria ja tutkimus: tekstejä, 1981-1984. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:4/1984, s. 127-141 (1982).
- MALMBERG, Tarmo. Elokuvan kulttuuri-historian pääpiirteet. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja B:10/1983(a).
- MALMBERG, Tarmo. Cultural Study and Mass Communication Research: Two Methodologies of Communication. Teoksessa MALMBERG, T. Viestinnän teoria ja tutkimus: tekstejä, 1981-1984. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:4/1984, s. 143-159 (1983b).
- MALMBERG, Tarmo. Journalismikritiikki. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja B:15/1984(a).
- MALMBERG, Tarmo. Lopuksi: kommentti kriitikoilleni. Teoksessa MALMBERG, T. Viestinnän teoria ja tutkimus: tekstejä, 1981-1984. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C:4/1984, s. 181-215 (1984b).
- MALMBERG, Tarmo. Viestintä ja yhteiskunta: teoreettinen tutkimus. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen sarja B:41/1985(a) (ilmestyy).
- MALMBERG, Tarmo. Kritiikki ja tiedotus. Teoksessa LINTUNEN, M. (toim.). Valokuvakritiikki. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja 4. Helsinki 1985(b) (ilmestyy).
- MORAGAS SPA, Miquel de. Teorías de la comunicación Barcelona, Gustavo Gili, 1981.
- NEGT, Oskar & KLUGE, Alexander. Öffentlichkeit und Erfahrung: zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1976 (1972).
- O'SULLIVAN, Tim ym. Key Concepts in Communication. Lontoo & New York, Methuen, 1983.
- PROKOP, Dieter. Versuch über Massenkultur und Spontaneität. Teoksessa PROKOP, D. Massenkultur und Spontaneität: zur veränderten Warenform der Massenkommunikation: Aufsätze. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1974, s. 44-101 (1971).
- WATSON, James & HILL, Anne. A Dictionary of Communication and Media Studies. Lontoo, Edward Arnold, 1984.